ALTERNATOR
Misliti znanost.

Bonapartizem, fašizem, »trumpizem«

27. 2. 2020

Številka: 08/2020

Avtor:

- Tomaž Mastnak

Napoleon III.

Kar nas moti kot državljane, bi nas moralo še bolj motiti kot družboslovce in humaniste. Ne najdemo namreč pravega odgovora na vprašanje, kaj se dogaja v naši družbi in po svetu. Zlasti ne vemo, kako bi opredelili tip oblasti, ki nam vlada. Uganjujemo, posegamo po analogijah, uporabljamo zatečene interpretacijske modele in pojmovne aparate. Osredotočamo se na posamezne elemente ali vidike, oportunistično pristajamo na razmere ali jih moralistično obsojamo. Nismo prvi, ki smo v takem položaju. Verjamem, da lahko pomaga pogled v zgodovino.

Nov tip oblasti, ki se izmika opredelitvam

Vzemimo kot novi sodobni tip oblasti to, kar se je oblikovalo v ZDA, in ga zaradi preprostosti imenujmo trumpizem. Izbor utemeljujem s tem, da so ZDA vojaška in politična velesila in nosilec globalnega kulturnega vzorca, ki »mečejo senco na vso zemljo« – *la mala pianta, che la terra tutta aduggia* (Dante). Trumpizem pogosto označujejo za fašizem. Pri tem ne gre le za vprašanje, kako upravičena je taka oznaka. Gre tudi za to, da je sama nejasna: po stotih letih še vedno dokaj slabo razumemo, kaj je fašizem. Za fašizem namreč velja isto kot za trumpizem: bil je novi tip oblasti, ki se je izmikal opredelitvam v klasičnih političnih jezikih. Ko trumpizem označujemo za fašizem, najpogosteje eno neznanko razlagamo z

drugo.

Opredelitev fašizma je bila delo njegovih nasprotnikov. Fašisti so se predstavljali, kakor jim je v kakšnem trenutku ustrezalo. Bili so politično gibanje brez jasnega programa, pojmovni oportunisti, z več smisla za mit in estetiko kot za politične ideje. Mnogi liberalci so jim ploskali, ko so prevzemali oblast, in večina si je zadovoljno oddahnila, ker so fašisti nasilno obračunavali s komunizmom, socializmom in delavskim gibanjem. Italijanske in nemške delavske stranke so nevarnost fašizma podcenjevale in delavsko gibanje vodile enemu najhujših porazov naproti. V Italiji so se prve resne analize fašizma začele, ko sta vodstvo komunistične stranke sredi 20. let prevzela Palmiro Togliatti in Antonio Gramsci. Vendar so fašisti Gramscija zaprli, Togliatti pa je odšel v Moskvo ter bil tiho, dokler komunistična internacionala na 7. kongresu leta 1935 ni spremenila politike do fašizma. V desetletju pred tem je kominterna s tezami o fašizmu kot sredstvu monopolističnega kapitalizma in »socialfašizmu« socialne demokracije imobilizirala boj proti fašizmu. V Nemčiji so teoretsko razumevanje fašizma začeli razvijati konec 20. let zunaj glavnih delavskih strank, zlasti v opozicijski KPO, ki so jo vodili ljudje, ki so jih zaradi »desničarstva« izključili iz Komunistične stranke Nemčije in komunistične internacionale.

Edina pot za razjasnjevanje: spoprijem z nejasnostmi

Gramsci si je pri analizi fašizma pomagal s pojmom cezarizma. V Nemčiji se je August Thalheimer oprl na pojem bonapartizma. Oba pojma sta se nanašala na vladavino Ludvika Bonaparteja (Napoleona III.) po državnem udaru decembra 1851 v Franciji, četudi je bil pojem bonapartizem skovan že na začetku 19. stoletja v navezavi na Napoleona I. Tudi bonapartizem – oziroma cezarizem – je bil nov tip oblasti, ki se je izmikal pojmovnim določilom. Sodobniki so se mu še najbolj približali, ko so ga opredeljevali z dvema ali tremi izključujočimi se tradicionalnimi pojmi naenkrat. Svoje negotove, razhajajoče se in večkrat protislovne razlage so zapustili poznejšim generacijam, ki so posegle po njih, ko so se začele spoprijemati s fašizmom. Tudi pri fašizmu, tako kot pri trumpizmu, so torej eno uganko razvozlavali s pomočjo druge.

Pri interpretacijah trumpizma kot fašizma gre potemtakem velikokrat za razlaganje ene nejasnosti z drugo, ki je razložena s tretjo. To je nejasnost na tretjo potenco. Ampak druge poti za razjasnjevanje ni – samo spoprijem z nejasnostmi. In kolikor je ena nejasnost povezana z drugo in tretjo, je ni mogoče razjasniti brez spoprijema z drugima dvema. Vendar pri zvezi med trumpizmom, fašizmom in bonapartizmom/cezarizmom ne gre za iskanje kontinuitete niti za identificiranje podobnosti, s pomočjo katerih bi lahko vlekli vzporednice. Kot nam grobo dokazuje konstrukt totalitarizma, so take analogije ovira spoznavanju. Zgodovinska povezava med trumpizmom, fašizmom in bonapartizmom/cezarizmom je interpretativna. Najpoučnejša za nas je logika vsakokratnega spoprijema s problemom. Nikdar ni šlo za eno samo generalno logiko, temveč za vrsto poskusov identifikacije, analize in interpretacije danega problema. Thalheimer je v uvodnih odstavkih svojega članka »O fašizmu« opozoril, da je predmet analize zapleten, mnogobarven in protejski, da ga ni mogoče na prvi mah dojeti v njegovih bistvenih potezah in da zato lahko le kritičen in samokritičen proces spoznavanja prepreči, da ne bi postali ujetniki kakšne napačne in nepopolne forme – ali formule.

Thalheimer je menil, da je bila najboljše izhodišče za raziskovanje fašizma Marxova in Engelsova analiza bonapartizma. Ob tem je takoj pripomnil, da noče enačiti bonapartizma in fašizma, četudi sta si bila sorodna. Zvest Marxovi razlagi je dodal, da obstaja tudi bistvena razlika med cezarizmom in bonapartizmom, češ da je prvi antičen in drugi moderen. Ta razlika je slonela na ključni razliki med

antičnim in modernim proletariatom – medtem ko je prvi živel na račun družbe, je moderna družba živela na račun proletariata – in upoštevanje te razlike je bilo nujni pogoj za konkretno razredno analizo.

Plebiscitarna diktatura, rojena iz revolucije

Če pogledamo Marxovo analizo bonapartizma, na katero se je oprl Thalheimer, v njenem zgodovinskem kontekstu, lahko hitro opazimo, da se je na isto razliko med antičnim in modernim proletariatom – na katero je prvi opozoril švicarski ekonomist Sismondi – sklical tudi Pierre-Joseph Proudhon, ki pa je za transformacijo francoske oblasti uporabil pojem cezarizem. Konservativni publicist Auguste Romieu, ki ga je Proudhon citiral, je leta 1850 v knjigi *L'ère des césars* [*Doba cesarjev*] prav cezarizem označil za nov politični pojav. Vpeljala sta ga francoska revolucija in napoleonsko cesarstvo, po revoluciji 1848 pa se je kazal kot obča politična forma bližnje prihodnosti. Kaj natančno je ta forma bila, še ni bilo jasno, jasno pa je bilo, da cezarizem ni bil »ne kraljestvo, ne cesarstvo, ne despotizem, ne tiranija«. V nasprotju s kraljevo monarhijo, ki je slonela na veri in dednem načelu, se je cezarizem lahko opiral le nase samega in na silo. Za druge sodobnike, naj so Ludviku Bonaparteju nasprotovali ali ga podpirali, je bila njegova vladavina brez (tradicionalne) legitimnosti, njeni značilni potezi sta bili avtoritarizem in demagogija, vendar je stala na obči volilni pravici. Bila je izvoljena in nedemokratična. Bila je diktatura, rojena iz revolucije (ki se ji Ludvik Bonaparte ni nikdar odpovedal), plebiscitarna diktatura. Za Wilhelma Roscherja, Marxovega nemškega sodobnika, je bil cezarizem – ki ga ni bilo mogoče zajeti z nobeno od aristotelskih oblik vladavine – degeneracija demokratične oblasti, ki nastopi, ko srednji razred oslabi in prepusti teren plutokraciji in proletariatu.

Podobno kot za cezarizem velja za bonapartizem. Če prebiramo sodobne analize in komentarje, dobimo o tem pojavu bogatejšo podobo, kot bi sledila samo iz Marxovega znamenitega spisa *Osemnajsti brumaire Ludvika Bonaparteja*. Najprej gre za osnovno perspektivo na razvoj dogodkov po februarski revoluciji '48 v Franciji. Za Marxa so skoraj vsa poglavja revolucionarnih letopisov nosila naslov »Poraz revolucije«. Po filozofiji zgodovine, ki vzgibava *Komunistični manifest*, poslan v tisk tik pred izbruhom revolucije, bi buržoazni revoluciji, ki jo predstavlja velika francoska revolucija s konca 18. stoletja, morala slediti proletarska. Ker je bila pariška delavska vstaja junija 1848 zadušena v krvi, je bila revolucija poražena. Nemški zgodovinar in politik Johann Gustav Droysen je 1854 v razpravi o »evropski krizi« zapisal, da je prestol Napoleona III. stal na evropskih gibanjih leta 1848 in bil njihov »zreli sadež«. Medtem ko je evropska reakcija zmagala povsod drugje, je gibanju v Franciji uspelo položiti »nove pozitivne temelje«. Revolucije ni mogoče enačiti s hrupom na ulicah, barikadami in revolti, je pisal (podobno kot Engels štirideset let pozneje) in dodal, da se ni končala s tem, ko se je z Ludvikom Bonapartejem »stabilizirala v monarhistični obliki«.

Politični klovn in avanturist

Ludvik Bonaparte je bil za Marxa politični klovn in avanturist in ga je obravnaval z vsem zaničevanjem. Ampak silna retorika, s katero je sesuval Bonaparteja, ni veliko prispevala k razumevanju bonapartizma – podobno kot je danes napadanje Trumpa večinoma nadomestek za analizo trumpizma. Ludvik Bonaparte je dejansko, kot piše italijanski zgodovinar Di Rienzo, globoko zaznamoval »evropsko politično geografijo« in oblikoval ravnotežje moči v Evropi, ki se je ohranilo do leta 1918, če ne kar do 1945, v Franciji pa vzpostavil »izviren sistem oblasti«, ki ga ni mogoče vpisati v tradicionalno desnico. Simpatizerji na levici so

upali, da bo promoviral »socialno revolucijo«, nasprotniki na desnici so mu očitali komunizem. Najbolj intrigantno za sodobnike pa je bilo razmerje med občo voljo (*volonté générale*) in diktaturo, prehod med demokracijo in diktaturo, simbioza med splošnimi volitvami in mečem, med pozivanjem na ljudstvo (*appel au peuple*) in vojaško močjo. Videli so nelegitimno oblast, ki je temeljila na obči volilni pravici, ki je bila podobna tiraniji in despotizmu, vendar se je razlikovala od njiju, ki je spominjala na demokracijo, a je degenerirala v diktatorsko cesarsko monarhijo.

Bonapartejev režim, ki je bil po Marxu reakcionaren in je slonel na malih kmetih, je izpeljal obsežen program modernizacije Francije. Zagnal in pospešil je industrializacijo. Lorenz von Stein je v delu *Geschichte der sozialen Bewegung in Frankreich* [*Zgodovina družbenih gibanj v Franciji*] tesno povezal bonapartizem z razvojem industrije. Cesarstvo Napoleona I. je bilo »socialna diktatura« in kot takšno začetek »nove družbene ureditve«. Družbo, ki je nastala, je von Stein imenoval ekonomsko družbo (*volkswirtschaftliche Gesellschaft*). V tretjem zvezku omenjenega dela, napisanem 1850, je obravnaval februarsko revolucijo z vidika boja med delom in kapitalom ter razlagal, da je vzpostavila »suverenost industrijske družbe«. Theodor Mundt je konec 50. let šel še dlje in pisal o industriji kot »ustvarjalnem temelju moderne države« ter označil »industrializem kot pravi duh napoleonskega sistema«. Pod »napoleonizmom« je družba postala industrija, država pa vojska.

Najproduktivnejša točka Marxove analize bonapartizma je prikaz procesa, v katerem se je liberalistična družba postavila proti lastnim načelom, ker so jo začela ogrožati. »Celo buržoazni liberalizem so razglasili za socialističen,« je zapisal Marx. Liberalizem seveda nikdar ni bil socialističen. Mnogi socialisti pa so, zlasti na začetku 20. stoletja, argumentirali, da dosledna uporaba liberalističnih in demokratičnih načel pelje v socializem. Za buržoazijo po februarski revoluciji pa je socializem postal »rdeča pošast«. Da bi ga zablokirala, se je odpovedala lastnim principom. Po Marxu se je, da bi obvarovala svoje socialne interese in moč, odpovedala celo politični oblasti – jo prepustila izvršilni veji oblasti, Ludviku Bonaparteju in konec koncev vojski. Ta proces se je kazal kot osamosvojitev izvršilne oblasti, na kar je svojo analizo fašizma navezal Thalheimer. Herbert Marcuse pa se je v razpravi o fašističnem »totalitarnem pojmovanju države« iz leta 1934 oprl na dialektiko liberalističnih pravic in svobode: na tendenco liberalizma, da se, brž ko začuti, da sta ogroženi »svoboda in varnost privatne lastnine«, opre na diktaturo in avtoritarno vodenje države.

Presenetljivo podobno analizo najdemo pri ultrareakcionarnem Romieuju. Že v *L'ère des césars* beremo, da je liberalizem spodletel. Malo pozneje je Romieu v pamfletu *Le spectre rouge* [*Rdeča prikazen*] to misel razvil. »O, buržuji,« je bil teatraličen, »pravim vam, da je vaša vloga končana.« Kar so se šli, je bila komedija, ki so jo igrali nespametno in v naglici, zamenjali preveč kostumov in prehitro pobrali hermelinske plašče, ki so jih prej zmetali skozi okna aristokratov. Po eni strani so predelali in priredili za svojo uporabo vse, kar so prej napadali s kritiko in uničili. Po drugi strani pa, še huje, niso mogli uresničiti svojih lastnih idej. Družba, ki so jo ustvarili, ni mogla živeti: »Gre za to, da družba, kakršno je naredila buržoazija, ni sposobna ničesar več. Ta družba mora umreti.« Njenega pankrtskega reda ni bilo mogoče vzdrževati. Buržoazija ni bila več sposobna vladati. »O, buržuji, začetek vašega dela ste umazali s krvjo.« In zdaj so »tamtami upora revnih« napovedovali novo prelivanje krvi. Liberalizem je prišel do konca, liberalna ideja se je dopolnila in obrnila proti buržoaziji, ker se je uresničila v »materialističnem besu« milijonov proletarcev, ki jih vodita zavist in sovraštvo, v »socialnem uporu«, v socializmu. »Ko sem razmišljal o tem, kar je narobe

v liberalističnih idejah, me ni nič pretreslo bolj od rezultata njihove uporabe,« je pisal Romieu.

Sklep: »Ne, buržuji, ne boste več vladali,« ne tako ne drugače! Odločitev bo padla v spopadu med množicami in vojsko, med kaosom in redom. V tem velikem spopadu bodo izpuhtele v nič vse buržoazne knjige, govori, ustave in načela. Reda ne bo vzpostavila buržoazija. »Logika danes je logika mitraljeza.« Odločila – in odločala – bo sila. V vseh treh zgodovinskih trenutkih, ki sem jih omenjal, je šlo za samoblokado in krizo liberalizma in vsakič je kriza liberalizma porajala opiranje na silo.

https://www.alternator.science/sl/daljse/bonapartizem-fasizem-trumpizem/